

Râfî el-Kazvîni ve Tenkîh Faaliyetindeki Rolü

Rafi Al-Qazvini And His Role in Filtering The Madhab

İbrahim SİZGEN

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hatay/Türkiye
Assist. Prof., Hatay Mustafa Kemal University Faculty of Divinity, Hatay/Turkey
ibrahimsizgen@hotmail.com | orcid.org/0000-0003-3669-8589

DOI: 10.47425/marifetname.vi.1068851

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 6 Şubat/ February 2022

Kabul Tarihi | Accepted: 07 Haziran/ June 2022

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran / June 2022

Atf | Cite as

Sizgen, İbrahim. "Râfî el-Kazvîni ve Tenkîh Faaliyetindeki Rolü" [Rafi Al-Qazvini And His Role in Filtering The Madhab]. Marifetname, 9/1 (Haziran/2022), s. 157-186.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin aracılığıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article, has been scanned by Turnitin and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Siirt University Faculty of Divinity. Siirt/Turkey.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marifetname>

mail: sifdergisi@gmail.com

Râfî el-Kazvîni ve Tenkîh Faaliyetindeki Rolü*

Öz: Şâfî fakihlerin muteber şahsiyetlerinden biri olan Râfî el-Kazvîni, ilk olarak babası Muhammed b. Abdilkerîm el-Kazvîni (ö. 580/1184) ve annesinin dayısı Ebü'l-Hayr Ahmed et-Tâlkânî'nin (ö. 589/1193) rahle-i tedrisinde bulunduktan sonra alanında uzman birçok kişiden tefsir, hadis ve fıkıh sahasına ilişkin seviyeli bir eğitim almıştır. Yaşadığı asrın ileri gelen ulemasından İslâmî ilimleri okuyarak fıkıh ilminde ihtisas sahibi olan Râfî, Kazvîn'de ders halkaları oluşturarak tedris faaliyetinde bulunmuş; dönemin halifeleri tarafından Şam ve Mısır baş kadılık görevine atanan Ahmed b. Halil el-Mühellebî (ö. 638/1240), Zekiyyüddin el-Münzirî (656/1258) ve İbn Sükerî (ö.713/1313) gibi önemli simalar yetiştirmiştir. Zekâsı, aklı ve özellikle haiz olduğu fikhî meseleleri ayırt etme yetisiyle Râfî, doktrin içerisinde yer alan dağınık görüşleri toplayarak ilgili görüşlerden hangisinin daha kuvvetli olabileceğine dair tespitlerde bulunup mezhebi tahrîr/tenkîh etmiş, bir bakıma mezhebin görüşlerini ilmi elekten geçirip ayıklamıştır. Mezhep içerisindeki görüşleri inceleyerek farklı tarikleri birleştirme ve dağınık bilgileri ayıklayıp mezhep birikimini vezir ifadelerle yansıtmaya faaliyetinden dolayı ulemanın dikkatini üzerine çeken Râfî, mezhepte iki otoriteden biri anlamına gelen Şeyhân'dan biri olma -diğeri ise Nevevî (ö. 676/1277)- unvanına layık görülmüştür. Bu yüzden onun hayatına ve ilmi kişiliğine Şâfî terâcim eserlerinde yer verilmiştir. Bu çalışmada, sonraki dönemlerde mezhep görüşünü temsilde belirleyici olan Kazvîni'nin ilmi kişiliği yanında mezhebi tahrîr/tenkîh etmesindeki rolüne yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Şâfî mezhebi, Müctehid, Râfî el-Kazvîni, Şeyhân.

Rafi Al-Qazvini And His Role in Filtering The Madhab

Abstract: Rafi al-Qazvini, one of the respected personalities of Shafi'i mujtahids, firstly his father Muhammad b. After receiving education from Abdilkerîm al-Kazvîni (d. 580/1184) and his mother's uncle, Ebü'l-Hayr Ahmed et-Tâlkânî (d. 589/1193), he studied tafsir, hadith and fiqh lessons from many experts. Râfî, who had a specialization in fiqh by studying; he was appointed as the chief judge of Damascus and Egypt, Ahmed b. He trained important figures such as Halil al-Muhellebi (d. 638/1240), Zekiyyüddin al-Münzirî (656/1258) and Ibn Sukkeri (d.713/1313). With his intelligence, intellect and especially his ability to distinguish the fiqh issues that he has, Rafi collected the scattered views in the doctrine and made

* Bu makale "Râfî el-Kazvîni'nin Hayatı ve Mezhepteki Konumu" adlı yüksek lisans tezimizden üretilerek hazırlanmıştır.

determinations about which of the relevant views could be stronger, in a way, he sorted the views of the sect through a scientific sieve. Qazvini, who attracted the attention of the scholars because of his activity to combine different sects by examining the views within the sect, to sort out the scattered information and to reflect the sectarian accumulation with concise expressions, was awarded the title of being one of the Sheikhan -the other being Nevevi (d. 676/1277)- which means one of the two authorities in the sect, For this reason, his life and scientific personality are given a lot of place in his Shafi'i biography works. In this study, besides the scientific personality of Râfi, who was a determinant in representing the sectarian view in the following periods, his role in the activity of reflecting the sectarian accumulation with concise expressions by extracting the scattered information will be included.

Keywords: Islamic Law, Shafi'i sect, Mujtahid, Rafi Al-Qazvini, Sheikhan.

Giriş

İslam ulemasının müntesibi oldukları mezhebe sundukları katkı inkâr edilemez. Nitekim kimi fukaha yaşadığı dönemde tedris ya da telif faaliyetinde bulunarak mezhebi belirli bir seviyeye çıkarırken, kimisi de mezhep imamının usûl ve kaidelerini derinlemesine inceleyerek mezhep içerisinde kurucu olduğu düşünülen dağınık görüşleri derleyip ilmî elekten geçirerek telifte bulunup mezhebi sistematik bir yapıya kavuşturmuştur. Bu bağlamda müteahhirîn Şâfiî fakihlerinden sayılan Râfi el-Kazvîni'nin mezhep içerisindeki görüş ve rivayetleri inceleyerek dağınık kavilleri ayıklayıp mezhep birikimini veciz ifadelerle yansıtması olarak adlandırılan tahrîr/tenkîh faaliyeti, Şâfiî mezhebinin gelişimi ve istikrarı noktasında büyük önemi haizdir. Zira Kazvîni, sahip olduğu fikhî birikimi sayesinde mütekaddimîn fakihlerin şer'î bir meselede yer alan birden fazla görüşünü -tabiri caizse- ilmî elekten geçirip ayıklayarak söz konusu meseledeki görüşün hangisinin daha kuvvetli olabileceğini ifade etme noktasında bir ilki gerçekleştirmiş ve bu sahada mukayeseli olarak kaleme aldığı *el-Azîz, fi şerhi'l-Veciz* adlı eserini ortaya koymuştur. Kendisinden sonra gelen Şâfiî hukukçuları da özellikle bu eser ekseninde mezhep görüşünü yansıtmaya gayret etmişlerdir.

Bu çalışmada müteahhirîn fukahanın ilklerinden olan Kazvîni'nin kısa

biyografisi¹ verildikten sonra mezhebe olan tahrîr/tenkîh faaliyetindeki rolüne değinilecektir.

1. Râfî'nin Kısa Biyografisi

1.1. Doğumu ve Eğitimi

Tam adı Abdülkerîm b. el-İmâm Ebi'l-Fadl Muhammed b. Abdilkerîm b. el-Fadl b. el-Hasan b. el-Hüseyin el-Kazvînî er-Râfî olup İran/Kazvîn'de doğmuştur.² Künyesi, Ebü'l-Kâsım'dır.³ Lakabı ise İmâmüddîn, âlimül-acem ve'l-arab, şeyhu's-şâfiyye ve nâsiru's-sünne'dir.⁴

Kaynaklarda doğum tarihine ilişkin ihtilaf mevcuttur. Nitekim Zehebî (ö. 748/1348), onun h. 555/1160 senesinde doğduğunu kaydederken;⁵ Ziriklî (1893-1976) ise, h. 557/1162 senesinde doğduğunu kaydına yer vermiştir.⁶ Ancak Râfî, doğum tarihinin h. 555/1160 senesinin onuncu ayının sonlarına doğru olduğunu babasından işittiğini belirtmiştir.⁷ Bu da Râfî'nin doğumuna ilişkin söz konusu tartışmada İslâm tarihçisi Zehebî'nin kanaatini güçlü kılmaktadır.

Râfî el-Kazvînî, Râfî nisbesiyle şöhret bulmuştur. Ancak terâcim kaynaklarında soyunun kime dayandığı hususunda farklı görüşler mevcuttur. İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401) ve İbn Kâdi Şühbe (ö. 851/148) Râfî'nin

¹ Bir âlimi ve eserlerini değerlendirirken o âlimin yaşadığı dönemi, yakın-uzak çevresini, vatanını, mukim olduğu yeri, içinde yetiştiği toplumun kültürel kodlarını, eğitimi, hocaları ve kurumları, edindiği ilimleri, mezhebinin ve telif ettiği diğer eserleri bilmek, âlimin ve görüşlerinin aydınlatılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bk. Necmettin Çalışkan, *Kur'an'ın İki Fıkhi Okunuşu: Tabâvî'nin Abkâmü'l-Kur'an ve Şerhu Meâni'l-Âsâr'ı Karşılaştırmalı Örneği* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 15; a.mlf., *Bilinmeyen Yönleriyle Zemahşeri ve Keşşâfta Asıl Anlam Vurgusu* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2022), 19.

² Zehebî, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf, (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 22/252; İsnevî, Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Ali el-Ümevî, *el-Mühimmât fi Şerhi'r-Râfî ve'r-ravza*, thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî, (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2009), 1/58.

³ İbn Kâdi Şühbe, Ebu Bekir b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed, *Tabakâtu's-şâfiyye*, thk., Abdulalim Han, (Haydarâbad: Maarifu'l-Osmaniyye, 1979), 2/94.

⁴ Hüseyinî, Ebü Bekir b. Hidâyetillah, *Tabakâtu's-şâfiyye*, thk. Adil Nuveyhid, (Beirut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1979), 218.

⁵ Zehebî, *Siyer*, 22/252.

⁶ Ziriklî, Hayereddin, *el-A'lâm*, (Beirut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 2002), 4/55.

⁷ Râfî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm b. el-Fadl el-Kazvînî, et-*Tedvin fi abbâri Kazvîn*, thk. Abdullah el-Atâridî, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 1/330.

doğduğu şehir olan Kazvîn'in köyü Râfi'ân'a nispet olduğunu söylemiştir.⁸ Ancak Kazvîn şehrine bağlı Râfi'ân adında bir köyün bulunmadığı ifade edilmiştir.⁹ İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise Râfi'nin Hz. Peygamber'in azatlı kölesi olan Râfi' adındaki sahabeye nispet olduğunu belirtir.¹⁰ Birçok Şâfiî tabakât müellifi ise, Râfi'nin nispetiyle ilgili olarak şu ifadelere yer vermiştir: "Râfi' (الرَّفِيعِي) sözcüğü Arapça'dır. Râfi'ân (رَفِيعَانٌ) kelimesi ise Farsça'dır. Farsça'da kelimenin sonunda yer alan elif-nûn takısı, Arap dilinde kelimenin sonunda yer alan "nisbet ya" mukabilindedir. Dolayısıyla Râfi'ân, Râfi'a nispettir. Ancak Kazvîn yöresinde ne Râfi'ân ne de Râfi' adında bir köy vardır. O vakit Râfi'nin nisbeti, sahâbî Râfi' b. Hadîc el-Ensârî (ö. 73/692) adındaki atasıdır."¹¹ Atasına olan söz konusu nisbesini dönemin Kazvîn kâdîsî Muzafferüddîn (?) teyit etmiştir. Şöyle ki o, Râfi'nin kaleme aldığı *et-Tedvîn fî tevârihi Kazvîn* adlı eserin bir nüshasının yanında bulunduğunu ve bu eserde kendisini Râfi' b. Hadîc el-Ensârî'ye nisbet ettiğini ifade etmiştir.¹²

İlmî bir geleneğe sahip ailesi tarafından yetiştirilen Râfi, ilköğrenimini babası ve annesinin dayısı Ahmed b. İsmail et-Tâlkânî'den almıştır.¹³ Daha sonra o İbnü'l-Bettî (ö. 564/1169),¹⁴ Müntecebüddîn el-Kummî (ö. 585/1189),¹⁵ Yahyâ b. Sâbit el-Bakkâl (ö. 643/1245),¹⁶ Ebü'l-Fütüh b. İmrân (ö. 585/1189)¹⁷ gibi birçok şahsiyetin ders halkalarına katılarak tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerini öğrenmiştir.¹⁸ Zekiyüddîn el-Münzirî (ö. 656/1258), Ebüs-Senâ Tâvûsî (ö. 672/1273), Ebü'l-Feth el-Kaysî (ö.

⁸ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakât*, 2/98.

⁹ İbnü'l-Mülakkın, Sirâcuddîn Ebü Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed eş-Şâfiî, *el-Bedru'l-münir fî tabrici'l-ehâdis ve'l-âsârî'l-vâkı'a fî ş-şerhi'l-kebir*, thk. Mustafa Ebü'l-ğayt Abdulhay, (Arabis-tan: Dâru'l-Hicret, 2004), 1/318.

¹⁰ İbn Kesîr, İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *Tabakâtü's-şâfiyye*, thk. Abdulhafîz Mansûr, (Beirut: Dâru'l-medâri'l-İslâmî, 2004), 2/746.

¹¹ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakât*, 2/98; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/319.

¹² Zehebî, *Siyer*, 22/254; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/319.

¹³ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/321.

¹⁴ Zehebî, *Siyer*, 20/481-483.

¹⁵ Mustafa Öz, "Müntecebüddîn el-Kummî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/26.

¹⁶ Zehebî, *Siyer*, 23/131-133.

¹⁷ İbn Kesîr, *Tabakât*, 1/661.

¹⁸ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/322.

671/1272) ve İbn Sükkerî (ö. 713/1313) ve alanında uzman daha pek çok şahsiyet Râfî'nin rahle-i tederisinde yer almıştır.¹⁹

1.2. İlmî Kişiliği ve Telifâtı

Râfî'nin ilmî kişiliğinin teşekkül etmesinde en önemli faktörlerden biri hiç şüphesiz ki ailesidir. Nitekim Râfî'nin babası, Kazvîn'in farklı camilerinde tefsir, hadis, kelim ve fıkıh halkaları kurup kesintisiz ve seviyeli olarak tederisini idame ettirmiştir.²⁰

Râfî'nin annesi de İsfahân, Bağdat ve Nisâbur'da bulunan birçok muhaddisten dersler almış bir şahsiyettir. Adeta ilim ve irfan yurdu haline gelen bir aile içinde yetişen Râfî'nin ilmî kişiliğine tesir etmemesi kaçınılmazdır.²¹ Bu yüzdendir ki o, babası gibi Kazvîn'de ders halkaları kurarak Şâfi'nin (ö. 204/820) *el-Müsned* adındaki eseri üzerine kaleme aldığı *Şerhu Müsnedi's-Şâfi* adlı eserini okutmuştur.²²

Râfî'nin hayatını konu edinen tabakât kaynaklarında, ilmî kişiliğine dair şu ifadeler yer verilmiştir: “o dinî ilimlerin usûl ve fûru alanlarında döneminin tek fakihidir. Fıkıh ilminde asrın müctehidi, tefsirde ise ferîdidir.”²³

Haiz olduğu ilmî kişiliği sebebiyle dönemin halifesi Celâleddin Hârizmşâh (ö. 629/1231) ile Râfî arasında cereyan eden diyalog onun ilmî kişiliğini ortaya koyması hususunda önemlidir. İlgili diyalog ise şöyledir: “Tiflis'te küffara karşı girdiği savaşı kazanan Celâleddin Hârizmşâh, Kazvîn'e uğramıştır. Onu gören Râfî; “işittim ki küffara karşı cihâd etmişsin. Öyle ki kanları elinde kurumuştur. Bu yüzden elini öpmek isterim” diyerek Hârizmşâh'a ikram ve iltifatta bulunmuştur. Bu söz üzerine Hârizmşâh, Râfî'nin ilmî kişiliğine saygı göstererek “Bilakis ben sizin elinizi öpmeyi arzularım...” demiştir.²⁴

Sübki (ö. 771/1370), “birçok ilmi haiz olduğundan Acem diyarında

¹⁹ Zehebî, *Siyer*, 22/253.

²⁰ Râfî, *et-Tedvîn*, 1/335; Zehebî, *Siyer*, 22/252-253.

²¹ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/323.

²² İbn Kâdi Şühbe, *Tabakât*, 2/95-96; Taşköprü Zâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu's-sa'adeti ve misbâhu's-siyâdeti fî mevdu'ati'l-'ulûm*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985) 2/320.

²³ Safedî, Salâhuddîn Halil b. Aybek, *el-Vâfi bi'l-vefiyyât*, thk. Ahmed el-Arnaût, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2000), 19/63; İbn Kâdi Şühbe, *Tabakât*, 2/95.

²⁴ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/328-329.

Râfî gibi âlim birinin bulunmadığını ve Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserini onun gibi şerh edebilecek birine de rast gelinmediğini²⁵ ifade ederek yedinci asrın muhakkiklerinden olan Râfî'nin ilmî kişiliğini övmüştür.

Halefi Nevevî ise,²⁶ “Allah, farklı ilimleri cem edip tashih eden, kısa ibarelerle birçok veciz manalar sunan, birçok ilmî araştırmalarda bulunan Râfî'yi muvaffak kılsın. Mezhebe sunmuş olduğu katkılardan dolayı Allah gayretini kabul buyursun ve ona kat kat sevaplar ihsan etsin. Bizleri ve onu, en yüce derecelerde cennet yurduna dâhil etsin.”²⁷ duasında bulunarak Râfî'nin ilmî kişiliğini övmüştür.

Ulemanın iltifatına mazhar olan Râfî iktisap ettiği ilmî donanımı ve yoğun tedris faaliyetlerinin bir semeresi olarak²⁸ birçok eser kaleme almıştır. Bu eserler şunlardır:

1.2.1. *Fethü'l-'azîz fi şerhi'l-Vecîz*

Gazzâlî'nin el-Vecîz adlı eserinin şerhi olan bu eser, Râfî'nin Şâfi mezhebinin furu sahasında kaleme aldığı en önemli eseridir. İlgili eserinden dolayı Râfî'ye sâhibu'ş-şerhi'l-kebîr, sâhibu'l-'azîz²⁹ ve sâhibu'ş-şerh lakabı verilmiştir.³⁰ Kitabın ismi *el-'Azîz fi şerhi'l-Vecîz*'dir. Ancak müteahhirin fukaha, kitabın tesmiyesindeki el-'Azîz kelimesinin Allah'ın Kitab'ı dışında kullanılmasını uygun bulmadıklarından söz konusu eseri, *Fethu'l-'azîz fi şerhi'l-Vecîz* olarak isimlendirmişlerdir.³¹

İlmî birikimini gösteren Râfî'nin telif ettiği bu eser, ulemanın ilgisini

²⁵ İbn Neccâr, Takiyyüddin Ebu'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz b. Ali el-Fetûhî, *Şerhu'l-kevekebi'l-münîr*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, (Beyrut: Mektebetu'l-'Abikân, 1997), 1/460.

²⁶ Râfî'nin halefi olan Nevevî'nin mezhebe olan katkısı için bkz. Adnan Memduhoğlu, *Şâfi Mezhebi'nin Sistemleşmesine Katkısı Bağlamında Bir Fakih Olarak İmam Nevevî*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017).

²⁷ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Ravdatu't-tâlibin ve 'umdetu'l-müftin*, (Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 1/4-5.

²⁸ Müelliflerin sahip oldukları donanımların eserlerine etkisinin boyutları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Sait Sıcak, *Kur'an Tefsirinde Öznellik* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 83-92.

²⁹ Hüseyinî, *Tabakât*, 219.

³⁰ Safedî, *el-Vâfi*, 19/63.

³¹ Zehebî, *Siyer*, 22/253; Hâcî Halife, Mustafa b. Abdillâh er-Rûmî, *Kefû'z-zumûn 'an esâmi'l-kütûbi ve'l-fünûn*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1992), 2/2003.

çekmiştir. Nitekim Nevevî, eser hakkında şöyle demiştir: “Şâfi mezhebinin muhakkiklerinden Râfî’nin tahkik (fikhî görüşlerin araştırılması) mahiyetinde olan bu kitabından daha donanımlısı yazılmamıştır. Zaten kanaatimce önceki ve sonraki kitaplarda bu eser gibi önemli maksatları ihtiva eden başka kaynak kitap da yoktur.”³² Yine İbnü’l-Mülakkın ise, İbrahim b. Abdurrahman el-Fezârî’den (ö. 729/1329) şunları nakletmiştir: “Râfî’nin kaleme almış olduğu söz konusu eserin kıymeti kimse tarafından anlaşılamaz. Bu eserin değerinin anlaşılabilmesi için alanında uzman fukahanın Gazzâlî’nin *el-Veciz*’ine bir şerh tasnif etmeleri gerekir. Râfî’nin *el-Aziz* adlı eseriyle fukaha tarafından kaleme alınan eserle karşılaştırıldığında şerhteeki eksikliğe muttali olunacaktır. Bu durumda Râfî’nin *el-Aziz* adlı eserinin ne denli kıymetli olduğu anlaşılacaktır.”³³

Söz konusu eserde yer alan fıkıh konuları hadislerle temellendirilmiştir. Eserin kıymetine mebni burada yer alan hadisler muhaddisler tarafından tahrir edilmiştir. Örneğin İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Râfî’nin ilgili eserindeki hadisleri tahrir ettiği *et-Telhîsü’l-habîr fî tabrici ehâdisi’r-Râfi’iyyi’l-kebir* adlı eseri telif etmiştir.

İbnü’l-Mülakkın’ın *el-Bedru’l-münir fî tabrici ehâdisi ve’l-âsâri’l-vâkiâ fi’ş-şerhi’l-kebir* adıyla kaleme aldığı eser Râfî’nin *el-Aziz*’ine yapılan tahrirlerdendir. Daha sonra İbnü’l-Mülakkın bu eserini telhis ederek *el-Hulâsa* ismini vermiştir.

Râfî’nin ilgili eserinin bir takım ihtisar ve talik çalışmalarına da konu olduğu görülmüştür. Nitekim dil âlimi Zencânî (ö. 660/1262) tarafından bu eser *Nekâvetu fethi’l-‘aziz* adıyla ihtisar edilmiştir. Zencânî, bu çalışmasında Râfî’nin kaleme aldığı şerhin muhteva bakımından uzun olduğunu, araştırma yapmak isteyen talebeleri oldukça yoracağını ifade ederek ilgili eseri ihtisar ettiğini belirtmiştir.³⁴ Halefi Nevevî de ilgili eser üzerine *Ravdatü’t-tâlibin ve ‘umdetü’l-müftin* adını verdiği bir ihtisar çalışması yapmıştır.³⁵

İbn Akil el-Mısri (ö. 769/1367) tarafından kaleme alınan *Muhtasarü’s-*

³² İbnü’l-İmâd, Ebü’l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtu’z-zeheb fî abbâri men zeheb*, thk. Mahmûd el-Arnâvût, (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1991), 7/191.

³³ İbnü’l-Mülakkın, *el-Bedru’l-münir*, 1/330.

³⁴ Hâcî Halife, *Keşfü’z-zumûn*, 2/2003-2004.

³⁵ Nevevî, *Ravdatü’t-tâlibin*, 1/5.

şerhi'l-kebir li'r-Râfî adlı eser de bir diğer ihtisar çalışmadır. Yine Celâleddîn es-Süyûtî'nin *Neşru'l-'abir fi tâbrici ehâdisi's-şerhi'l-kebir*'i ve Muhammed el-Esedî'nin (ö. 854/1450) *ez-Zahir 'alâ fikhî's-şerhi'l-kebir* dört ciltten oluşan eseri bu türden yazılmıştır.³⁶

Râfî'nin ilgili eserine yapılan talik niteliğindeki çalışmalardan bazıları arasında İbnür-Rabve'nin (ö. 764/1363) *ed-Dürrü'l-'azîmi'l-münir fi şerhi işkâli'l-kebir*'i ile İsnevî'nin *el-Mühimmât fi şerhi'r-Râfî ve'r-Ravza*'sı sayılabilir.

Râfî'nin söz konusu eseri dil bakımından da incelenmiştir. Feyyûmî'nin (ö. 770/1368) *el-Misbâhu'l-münir fi ğaribi's-şerhi'l-kebir*'i bu anlamda kaleme alınmıştır.

1.2.2. *el-Muharrer fi fûrû'î's-Şâfî*

Eser, Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eserinin ihtisarı niteliğinde olup birçok şerh ve hâşiye türü çalışmalara konu olmuştur. Onlardan bazıları ise şöyledir: Nevevî, *Minhâcüt-tâlibîn*; Ahmed b. Yûsuf es-Sindî (ö. 895/1495) *Keşfü'd-dürer fi şerhi'l-Muharrer*; Celâleddîn ed-Devvânî (ö. 908/1502), *Hâşiye 'ale'l-Muharrer*; Nüreddîn ez-Zeyyâdî (ö. 1024/1615), *Şerhu'l-Muharrer*; Berzencî (ö. 1103/ 1691), *Fethü'l-berr şerhu'l-Muharrer...*³⁷

Râfî'nin *el-Muharrer* adlı eseri üzerine ihtisar çalışmaları da yapılmıştır. Bunlardan bazıları ise şunlardır: Tâceddîn el-Kirmânî (ö. 807/1404), *el-Îcâz muhatasaru'l-Muharrer*; Alâeddîn el-Bâcî (ö. 714/1314), *Muhtasaru'l-Muharrer...*³⁸

Râfî'nin *el-Muharrer* eserindeki hadisler tahriç türü çalışmalara da konu olmuştur. Nitekim İzzeddin İbn Cemâa (ö. 767/1366), *Tabrîcu ehâdisi'l-Muharrer* adıyla bu sahada eser ortaya koyanlardandır.³⁹

Müteahhirîn fukaha, *el-Muharrer*'in müstakil bir eser mi yoksa Gazzâlî'nin *el-Vecîz* ya da *el-Hulâsa* adlı eserinin ihtisarı niteliğinde mi olup olmadığı hususunda ihtilaf etmiştir. Şöyle ki Büceyrimî (ö. 1221/1806) *el-*

³⁶ Hâcî Halife, *Keşfü'z-zunûn*, 2/2003-2004.

³⁷ Bilal Aybakan, "Râfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/395.

³⁸ Bağdâdî, İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, (Beyrut: Müessesetü't-târihi'l-arabî, 1951), 1/716.

³⁹ Hâcî Halife, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1612-1613.

Muharrer'in Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ine;⁴⁰ Abdullah b. Hüseyin (ö. 1266/1850) ise, *el-Hulâsa* adlı eserine ihtisar niteliğinde olduğunu söylemiştir.⁴¹ Mur-taza Ali Dâğîstânî de ilgili eserin ihtiva ettiği lafızlarının az olmasından dolayı bu şekilde isimlendirildiğini belirtmiş, dolayısıyla kendinden önceki bir eserin özeti olmadığını ifade ederek söz konusu eserin müstakil bir çalışma olduğuna kâil olmuştur.⁴² Vehbe Zuhaylî ise (ö. 2015), bir takım gerekçelere binaen *el-Muharrer*'in müstakil bir eser olduğunu ifade etmiştir.⁴³

Söz konusu gerekçeleri şunlardır:

- Râfî, *el-Muharrer* adlı eserinin mukaddimesinde yaptığı çalışmanın *el-Vecîz*'in muhtasarı olduğunu söylememiştir. Şayet muhtasarı olsaydı bunu açıkça mukaddimedede belirtti.
- Nevevî'nin *Minhâc*'ını şerh edenlerin hiçbiri *el-Muharrer*'in *el-Vecîz*'in muhtasarı olduğunu zikretmemiştir.
- Râfî'yi konu edinen tabakât türü eserlerde söz konusu eserin Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ine ihtisar niteliğinde olduğu belirtilmemiştir.⁴⁴

1.2.3. *el-Mahmûd fi'l-fikh*

Tâceddîn es-Sübki, Râfî'nin bu eserinin son derece kapsamlı olduğunu ve bu eserde namaz konusunun ortalarına kadar telifte bulunup toplamda sekiz cilde ulaştığını ancak tamamlayamadığını aktarmaktadır.⁴⁵

İbn Kâdi Şühbe ise, Râfî'nin *el-Azîz* adlı eseri kaleme almadan önce Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ine yapmış olduğu şerhe *eş-Şerhu'l-mahmûd* ismini verdiği ifade edip Râfî'nin ilgili eseri namaz konusunun yarısına kadar yazabildiğini belirtmiştir.⁴⁶

⁴⁰ http://islamacademy.net/media.php?Item_Id=8231&parentid=1568 (09.07.2016).

⁴¹ Râfî, *el-Muharrer fi furû'îş-Şâfi*, thk. Ebû Yakûb Neş'et b. Kemâl, (Kahire: Dâru's-Selâm, 2013), 1/57.

⁴² Dâğîstânî, Murtezâ Ali b. Muhammed el-Muhammedî, *el-Medbal ilâ usûlî'l-imâm eş-Şâfi*, (Dağistan: Dâru's-Selâm, 2008), 1/221.

⁴³ Zuhaylî, Vehbe, "el-Gazzâlîyyu'l-fakih ve kitâbuhu'l-Vecîz", (Dımaşk: *Mecelletu't-Türâsi'l-Arabî*, 1986), sy. 20, ss. 101-103.

⁴⁴ www.feghweb.com/vb/t5031.html (08.07.2016).

⁴⁵ Sübki, Ebû Nasr Tâcuddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi, *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*, thk. Abdulfettah Muhammed el-Hilû, (Beirut: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, ts), 8/282.

⁴⁶ İbn Kâdi Şühbe, *Tabakât*, 2/97.

1.2.4. eş-Şerhu's-sağîr li'r-Râfî 'ale'l-Vecîz li'l-Gazzâlî

Râfî tarafından Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eseri üzerine ihtisar niteliğinde kaleme alınmış bir eserdir. Nevevî, bu eserin herkesin gönlünde büyük bir yer edindiğini ifade etmiştir.⁴⁷ Bilindiği kadarıyla eserin matbu nüshası yoktur. Ancak esere dair seksen yedi sayfadan müteşekkil mahtût bir nüsha mevcuttur.⁴⁸

1.2.5. et-Teznîb fi'l-fürû'

Bu eser, *el-Azîz*'e nispeten hacimce daha küçüktür. Gazzâlî'nin *el-Vecîz* adlı eseri üzerine talikat mahiyetinde birkaç faydalı bilgi içeren ve *el-Vecîz* kitabıyla birlikte basılan bir ciltlik eserdir.⁴⁹ Kehhâle (ö. 1987), ilgili eseri *et-Tertîb* ismiyle zikretmiştir.⁵⁰ İbnü'l-Mülakkın, Râfî'nin ilgili eserde fikhî birikimini ortaya koyduğunu belirtmiştir.⁵¹

Râfî bu eseri, *el-Muharrer* ve *el-Azîz*'den hemen sonra ve bölümlere ayırarak tasnif ettiğini söyler. Nitekim o, *et-Teznîb* adlı eserinin mukaddimesinde şunları ifade eder: “*el-Vecîz*'e dair her iki şerhin (*el-Azîz* ve eş-Şerhu's-sağîr) eksikliklerini gidermek için bu eseri yedi fasla ayırdım. Birinci fasıl, *el-Vecîz* adlı eserin dibacesini açıklamaya ilişkindir. İkinci fasıl, Gazzâlî'nin eserinde tafsîlî ya da mücmel olarak yer verdiği hadislerle dairedir. Üçüncü fasıl, sahabe ve tabînin ahvaline dairedir. Dördüncü ve beşinci fasıllar ise, mezhepte belirsiz olan görüş, vecih ve tariklerin beyanına ve aynı şekilde esah, sahih, zahir, ezhar, eşher ve evlâ kelimelerinden neyin kastedildiğini izah etmeye ilişkindir. Altıncı fasıl, gerek duyulmayan fazlalık ve tekrarlara dairedir. Yedinci fasıl ise, sehv ve halelin zannedildiği yerlere dair olmaktadır. Bu eserin her iki şerhin tetimmesi (zeyil, mülhakat) olması hasebiyle *et-Teznîb* diye tesmiye edilmesinde bir beis yoktur.”⁵²

Nevevî, bu eseri *el-Müntehab* adını verdiği eseriyle ihtisar etmiştir.⁵³

⁴⁷ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts), 2/264.

⁴⁸ Wadod.com/Bookshelf/book/742 (10.07.2016).

⁴⁹ Zehebî, *Siyer*, 22/253; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/331.

⁵⁰ Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 2/210.

⁵¹ İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/331-332.

⁵² Râfî, *et-Teznîb fi'l-fürû'*, thk. Ahmed Ferîd el-Müzeyyedî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 535.

⁵³ Nevevî, *Tashîhu't-tenbih*, thk. Muhammed el-İbrâhîm, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 1/22.

1.2.6. *er-Ravda fî fûrû'îş-Şâfi*

Hâcî Halife (ö. 1067/1657), Şâfiî fikhına dair yazılmış bu eserin Râfi'ye ait olduğunu söylemiştir.⁵⁴ İçeriği ile ilgili bir bilgiye –görüldüğü kadarıyla– rastlanmamıştır.

1.2.7. *Şerhu Müsnedi's-Şâfi*

Bazı kaynaklarda *Şerhu's-Şâfi*'i olarak isimlendirilen ve İmam Şâfi'nin *Müsnedü's-Şâfi*'i adlı eserine şerh niteliğinde kaleme alınan bu eseri Râfi, *el-Azîz fî şerhi'l-Vecîz* adlı eserinden sonra telif etmiştir. İki ciltten müteşekkil olduğu belirtilmiştir.⁵⁵ Ancak söz konusu eser, Ebû Bekir Vâil Muhammed Bekir Zehrân'ın tahkiki ile Katar Vakıflar Bakanlığı tarafından 2007 yılında dört cilt olarak basılmıştır. Bakanlık, bu eserin girişinde eseri tanıtmaya adına şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Râfi el-Kazvîni'nin telif ettiği bu eser, Şâfiî fikhını nebevî sünnetlerden delil getirerek izah etmiştir. O, bu eserde yer alan hadislerin ravilerini zikrederek talebeleri, *'ilmur-ricâl* eserlerine ayrıca müracaat etmelerini gerekli görmemiştir.”⁵⁶ Zehebî, Râfi'nin bu eseri telif ederken büyük emek sarf ettiğini ifade etmiştir.⁵⁷ İbnü'l-Mülakkın, bahse konu kitabın ilmen donanımlı ve değerli olduğunu söylerken;⁵⁸ İbn Kâdi Şühbe ise Râfi'nin ilgili eseri telif etmesiyle hadis ilimlerine olan vukûfiyetini gözler önüne serdiğini belirtmiştir.⁵⁹

1.2.8. *el-Îcâz fî ahtâri'l-Hicâz*

Râfi bu eserinde hac yolculuğu esnasında karşılaştığı olayları ve hatıraları ele almıştır.⁶⁰ Bazıları Râfi'nin bu eseri, hac yolculuğu adabına dair kaleme almış olduğunu söyler.⁶¹ Ancak Sübkî, ilgili eserin birkaç sayfadan

⁵⁴ Hâcî Halife, *Kesfu'z-zumûn*, 1/930.

⁵⁵ İsnevî, *el-Mühimmât*, 1/58.

⁵⁶ Râfi, *Şerhu müsnedi's-Şâfi*, thk. Ebû Bekr Vâil Muhammed Bekr Zehrân, (Katar: Vizâretü'l-evkâfi's-şüûni'l-İslâmiyye, 2007), 1/5.

⁵⁷ Zehebî, *Siyer*, 22/253.

⁵⁸ Nevevî, *Tehzîb*, 2/264; Safedî, *el-Vâfi*, 19/63.

⁵⁹ İbn Kâdi Şühbe, *Tabakât*, 2/96.

⁶⁰ Taşköprü Zâde, *Miftâhu's-sa'âde*, 2/320; Zirikli, *el-a'lâm*, 4/55.

⁶¹ Gufeys, Halit b. Muhammed b. Cârullah, *Tabkiku bâdimi'r-Râfi ve'r-ravda*, (Arabistan: el-Mektebetü'l-'Arabiyyetu's-Suudiyye, 2015), 20.

ibaret olduğunu ve Râfî'nin hac yolculuğu esnasında aklına gelen birkaç faydalı şer'î meselelere değindiğini ifade etmiştir. Bunun yanında o, kitabın isminin *el-Îcâz fi hatarâti'l-Hicâz* olduğuna temas etmiştir.⁶² Bilindiği kadarıyla eserin mahtût kaydına rastlanmamıştır.

1.2.9. *et-Tedvîn fi zikri ehli'l-'ilm bi Kazvîn*

Râfî, doğup büyüdüğü şehir olan Kazvîn'in tanıtılması, faziletlerinin bilinmesi ve orada geçen olayların başkalarına aktarılması adına bu eseri kaleme almıştır. Nitekim o, bu husus hakkında şunları söylemektedir: “Kuşkusuz yaşadığım şehirle ilgili insanların dillerinde söyleye geldikleri tarihi olayları ele almak gönlümden hep geçmekteydi. Nihayet Kazvîn'in faziletleri ve özelliklerini, ismini, kuruluşunu, fethedilişini ve son olarak da kabristanlarını, mescitlerini, içinden akan sularını, vadilerini konu edinen toplam dört fasıldan oluşan bu eseri telif etmeye karar verdim.”⁶³

Her ne kadar Râfî bizzat bu eserin ismini *et-Tedvîn fi zikri ehli'l-'ilmi bi Kazvîn* şeklinde tesmiye etse de;⁶⁴ tabakât müellifleri *et-Tedvîn fi zikri tevârihi Kazvîn* ya da *et-Tedvîn fi zikri abbâri Kazvîn* diye isimlendirmiştir.⁶⁵ Eser, İbn Hacer el-Askalânî tarafından *Müntehâbu târihi Kazvîn* adıyla ihtisar edilmiştir.⁶⁶

İlgili eserin tahkikini yapan Azîzullah el-'Atâridî, bu eserin üç nüshandan bahsetmiştir. Bunlar kronolojik sırayla şunlardır:

- Kazvîn'de h. 674/1275 senesinde kaleme alınmış çok eski ve değerli bir nüshası olup İstanbul kütüphanelerinin birinde bulunmaktadır.
- Bir nüshası da h. 890/1485 senesinde istinsah edilmiş olup İstanbul Süleymaniye kütüphanesinde mevcuttur.
- Son olarak da h. 1158/1745 senesinde yazılmış Hindistan'ın Lucknow kentinde Nâsiriyye kütüphanesinde bulunmaktadır.⁶⁷

⁶² Sübkî, *Tabakât*, 8/281.

⁶³ Râfî, *et-Tedvîn*, 1/3-4.

⁶⁴ Râfî, *et-Tedvîn*, 1/3.

⁶⁵ Zehebi, *Siyer*, 22/254.

⁶⁶ Aybakan, “Râfî”, 34/396.

⁶⁷ Râfî, *et-Tedvîn*, 1/3.

1.2.10. *el-Emâli ş-şâriha li müfredâti'l-fâtiha*

Râfi'nin hocalarından edindiği bilgiler neticesinde Fatiha sûresi üzerine varit olan hadisleri ravileriyle birlikte h. 611/1214 senesinde kaleme alıp kendi yorumunu da ilave ettiği bir ciltlik eserdir. Otuz bölümden (hadisten) oluşmaktadır.⁶⁸

Söz konusu eser hakkında Abdurrahman eş-Şâyi' tarafından tahkik edilerek doktora çalışması yapılmıştır.⁶⁹ 156 sayfadan müteşekkil olan el yazma nüshası ise İspanya'dadır.⁷⁰

1.2.11. *Erba'üne hadîsen*

Kırk hadis ismiyle bilinen eserdir.⁷¹ Râfi bu eserinde rahmet ile ilgili müselsel hadisleri ilk dört tarihleriyle birlikte zikretmiştir.⁷²

1.2.12. *Sevâdü'l-'ayneyn fi menâkibi'l-gavsi ebi'l-'alemeyn*

Râfi'nin, Ahmed er-Rifâi'nin (ö. 578/1182) menkıbelerini konu edindiği eseridir. Fakat Ziriklî, böyle bir eserin Râfi'ye nispetinde şüphe bulunduğunu belirtmiştir.⁷³ Ancak yapılan incelemeler neticesinde ilgili eserin Râfi'ye nisbesi uygun bulunmuştur. Nitekim söz konusu eserin mukaddimesine bakıldığında bunu anlamak mümkün gözükmemektedir. İlgili eserin mukaddimesinde şu sözlere yer verilmiştir: “Abdurrahim b. Bâvezîr el-Hadremî (ö.?), benden Şeyh Ahmed er-Rifâi el-Hüseynî'nin menkıbelerini konu edinen muhtasar bir eser telif etmemi istedi. Buna binaen ben de, onun menkıbelerini telif etmeye Recep ayında başlamıştım. Ancak bazı sebeplerden dolayı Şevval ayında telif etmeye karar verdim. Bu kararımın henüz bir hafta geçmemişken ilgili zatı rüyamda gördüm, bana “aşkı tamamla himmet gelir” dedi. Ben de rüyanın eseri telif etmeme işaret olduğunu anladım.”⁷⁴

⁶⁸ İsnevî, *el-Mühimmât*, 1/58; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/331.

⁶⁹ Şâyi', Abdurrahman b. Süleyman b. Hamîd, *el-Emâli ş-şâriha li müfredâti'l-fâtiha*, (Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 2007-2008).

⁷⁰ www.alukah.net/library/0/69498/ (11.07.2016).

⁷¹ Zehebi, *Siyer*, 22/253.

⁷² İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedru'l-münir*, 1/332.

⁷³ Ziriklî, *el-a'lâm*, 4/55.

⁷⁴ Râfi, *Sevâdü'l-'ayneyn fi menâkibi'l-gavsi ebi'l-'alemeyn*, (Mısır: Matba'âtü'l-Mirîyye, h. 1301), 1-2.

1.3. Vefatı

Râfî'nin Zilkade ayı içerisinde Kazvîn'de vefat ettiği ve oraya defnedildiği hususunda ittifak edilmiştir. Ancak vefat tarihinde farklı görüşler vardır. Hâcî Halife, Râfî'nin 622/1225;⁷⁵ Nevevî⁷⁶ ve Hüseyinî ise, 624/1227 senesinde⁷⁷ vefat ettiğini ifade etmişlerdir. Ancak birçok tabakât eserinde Râfî'nin 623/1226 senesinde vefat ettiği belirtilmiştir.⁷⁸

2. Râfî'nin Tenkîh Faaliyetindeki Rolü

2.1. Şeyhândan Biri Olması

Râfî el-Kazvînî'den önce herhangi bir meselede birden fazla vücûh ve şaz görüşlerin bulunması sebebiyle mezhebin müftâ bih kanaati net bir şekilde bilinmemektedir. Râfî, kendinden önceki fukahanın eserlerini adeta süzgeçten geçirerek mezhep içerisinde yer alan şâz ve muhtelefun fih konumundaki fikhî birikimi ayıklayıp kısa ve öz ifadelerle sunmaya özen göstermiş; dayandığı delillerin gereğine uygun olarak fikhî meselelerde tercihte bulunmuş ve kendisinden sonra gelecek fakihlere de bu anlamda fetva açısından kolaylık sağlamıştır.⁷⁹ Ortaya koyduğu gayret neticesinde Râfî, Şâfî fukahası nezdinde saygın bir konum elde etmiş; hicri yedinci asrın muharrirlerinden biri sayılmış; onun eserleri, mezhep içinde fetva bakımından kabul gören temel kaynaklar arasında yer almıştır.⁸⁰

Râfî'nin kendine has bu tutumunu aynı şekilde halefi Nevevî'de de görmek mümkündür. Nitekim Nevevî, mezhepteki görüşlerin tenkîh edilmesi hususunda selefi Râfî'nin yolunu takip etmiştir. Bu yüzden Rafî ve Nevevî yazdıkları eserlerle, kendilerinden sonraki dönemlerde mezhebin görüşünü ifade etmede belirleyici olmuşlardır. Fukaha tarafından her ikisine birlikte "şeyhân" lakabı verilmiştir. Böylelikle Şâfî müteahhirîn fukaha, Râfî ve Nevevî'den her ikisinin ittifak ettiği görüşlerin mezhebin görüşü-

⁷⁵ Hâcî Halife, *Keşfü'z-zumûn*, 1/382.

⁷⁶ Ömer Rızâ, Nevevî'nin Râfî'nin ölüm tarihinin h. 624 dediğini dipnot düşmüştür. *Kehhâle, Mu'cem*, 2/210.

⁷⁷ Nevevî, *Tehzîb*, 2/264.

⁷⁸ İbn Kesir, *Tabakât*, 1/748; İsnevî, *el-Mühimmât*, 1/60; Safedî, *el-Vâfî*, 19/63.

⁷⁹ Cüveynî, Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb, (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007), 1/153, (Mukaddime).

⁸⁰ İbn Neccâr, *Şerhu'l-kevekb*, 1/460.

nü yansıtacağını dile getirmişlerdir. Ancak herhangi bir meselede ihtilafa düşmeleri durumunda Nevevî'nin görüşünün tercih edilmesi gerektiğine kâil olmuşlardır.⁸¹ Nitekim Nevevî, Râfî'nin eserlerini esas alıp geliştirerek Râfî'nin göremediği eksiklikleri telifatta bulunarak gidermeye çalışmış;⁸² İmam Şâfiî'den bu yana telif faaliyetleri Nevevî ile zirveye çıkmıştır. Bu yüzden müteahhirîn fukaha, Nevevî öncesi kaleme alınan eserlere bakarak mezhep görüşünün tespit edilemeyeceği kanaatine varıp şeyhâynin ictihadî faaliyetlerini mümkün mertebe tartışmaya açmamış; mezhep müntesipleri Râfî ve Nevevî'nin eserlerinde yer alan fikhî görüşlere itimat ederek dini yaşantılarını şekillendirmeye çalışmıştır.⁸³ İbn Hacer el-Heytemî bu hususu şöyle izah etmiştir: “Şeyhân'dan önce telif edilen eserlerin içerdiği görüşler mezhebin görüşü olup olmaması açısından güven vermezdi. Bu görüşler iyice araştırıldıktan sonra mezhep görüşü olup olmaması hususunda bir kanaate varılırdı. Ancak Râfî ve Nevevî'nin gayretleri neticesinde onların tercihe dayalı ileri sürdükleri görüşler, tereddütsüz dikkate alınır.”⁸⁴ Dolayısıyla Râfî, kendinden önceki fukahanın görüş, tercih ve delillerini iyice araştırıp hangisinin İmam Şâfiî'ye ait olabileceğini ortaya koymasından ve mezhebin görüş bazında süzgeçten geçirilmesi eylemine kendisinden önce hiçbir fakih yeltenmediğinden dolayı müteahhirîn fukaha tarafından bu uğraşı takdir görmüş ve Şeyhân'dan biri olma unvanına layık görülmüştür.⁸⁵

2.2. Fikhî Yönü

Kuşkusuz muteahhirîn fukahanın ilklerinden sayılan Râfî fıkıh, hadis ve tarih gibi çeşitli alanlarda mahir çok yönlü bir fakihdir. Onun tercihte bulunduğu görüşler, delilin muktezasına uygun olarak istidlal yöntemi

⁸¹ Aybakan, “Şâfiî Mezhebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/241.

⁸² Zira Nevevî, Râfî'nin *el-Azîz* adlı eserini derinlemesine inceleyip ihtisar ederek *Ravdatu't-tâlibin* eserini kaleme almıştır. Aynı şekilde Nevevî, Râfî'nin *el-Muharrer* kitabını ihtisar ederek *el-Minhâc* adlı telifini ortaya koymuştur. Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 1/9, (Mukaddime)

⁸³ Aybakan, “Şâfiî Mezhebi”, 38/239.

⁸⁴ Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer, *Tubfetü'l-muhtâc fî şerhi'l-minhâc*, (Mısır: el-Mektebetu't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983), 1/39.

⁸⁵ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 1/154-155, (Mukaddime)

düzleminde gerçekleşmiştir. Şöyle ki mütekaddimîn fukahânın eserlerinin incelenerek mezhep içerisinde yer alan bir meseledeki birden fazla görüşün tespit edilip söz konusu meselede fetva bakımından râcih olan görüşün belirlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu açıdan Râfî, Irâkiyyun ve Horasâniyyun'a ait tarikleri *el-'Azîz fi şerhi'l-Vecîz* adlı eserinde hangi görüşün hangi tarike ait olduğunu belirtmeksizin birleştirerek delilin kuvvetine göre fetva ve amelde zayıf, kavi, esah, eşher ya da ezhar olanı beyan etmiştir. Böylelikle Râfî, farklı görüşleri derleyerek avam tabakasında bulunan kişilerin fetva talep etmeleri durumunda zihinlerini bir nebze de olsa karışıklıktan korumuştur.⁸⁶ Literatüre tenkih faaliyeti olarak geçen ve kendinden sonra gelen fakihlere ilham kaynağı olan Râfî'nin söz konusu çabası, fetva vermede müteahhirîn fukahâyâ bu manada kolaylık sağlamıştır. Nitekim birçok fakih, Râfî'nin fikhî görüşlerine müracaat etmiş; bu bağlamda kaleme almış olduğu eserler ise, Şâfî fikhının mutemet kaynakları olarak kabul edilmiştir.

Râfî'nin mezhep içerisinde yer alan bir meseledeki birden fazla vecihleri ilmî süzgeçten geçirerek hangisinin mezhebin görüşünü yansıtacağı hususunda esah, sahih, zahir veya azhar gibi delilin kuvvetini ifade eden bir takım kavramlar kullandığı mezhep içi tartışmalara konu olan bazı meselelere yer vererek fikhî yönüne değinilecektir.

2.2.1. Altın veya Gümüş Tabakların Kullanımı

Şâfî hukukçuları, "Altın ve gümüş tabaklarda yemek yemeyiniz, su içmeyiniz"⁸⁷ hadisinde yer alan nehyin tahrime mi yoksa tenzihe mi delalet ettiği noktasında ihtilafa düştüklerinden altın veya gümüş tabakların kullanımının caiz olup olmadığı hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.⁸⁸

Şâfî Irâk tarikinin de desteklediği⁸⁹ İmam Şâfî'nin kadîm görü-

⁸⁶ İbnü'l-Mülakkin, *el-Bedru'l-münir*, 1/329.

⁸⁷ Buhârî, "Et'ime", 29.

⁸⁸ Mâverdi, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-İkna' fi'l-fikhi's-Şâfî*, thk. Hıdır Muhammed Hıdır, (İran: Dâru İhsan, 2000), 1/76; Şirbinî, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Hatib, *Muğni'l-mubtâc ilâ ma'rifeti ma'âni elfâzi'l-Minhâc*, thk. Ali Muhammed Muavved, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/136.

⁸⁹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 1/38.

şüne göre ilgili hadisteki nehiy, tenzihe delalet etmektedir. Zira Hz. Peygamber'in söz konusu tabakların kullanımını yasaklamasının altında israf, kibir ve altın veya gümüş tabakları kullanan kişileri fakirlerin görmesi halinde maddi imkânsızlıklarından ötürü gönüllerinin incineceği düşüncesi yatmaktadır. Ancak mahza bu düşünceyle altın ve gümüş tabakların kullanımının haram olduğu hükmüne varılamaz. Dolayısıyla kadim görüşe göre söz konusu tabakların kullanımı şer'an mekruh olmakla birlikte caizdir.⁹⁰

Şâfi'nin cedid görüşüne göre ise söz konusu hadisteki nehiy, "tahrım" ifade etmektedir. Buna göre altın ve gümüş tabakların kullanımı dinen haram sayılmıştır. Râfi, ilgili meseledeki Şâfi'nin kadim ve cedid görüşlerini ele alıp inceledikten sonra "*altın veya gümüş tabaklarda su içenler karınlarına cehennem ateşi doldurmaktan başka bir şey yapmazlar*"⁹¹ hadisini referans göstererek söz konusu hadisteki nehyin tahrime delalet ettiğine ve mezhep içi tartışmaya konu olan bu meselede esah görüşün Şâfi'nin cedid görüşü olduğunu ifade etmiştir.⁹²

2.2.2. Namazda Selâm Vermenin Mahiyeti

Namazdan çıkmak için son oturuşta yüzün sağa ve sola döndürülerek belirli sözcüklerin telaffuz edilmesine fıkıh literatüründe "selâm" denir. Namazın sona erdirilmesiyle ilgili Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarını esas alan müctehidler, namazın sıhhati açısından selâm vermenin dinen gerekli olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁹³

Selâmı namazın rükünleri arasında değerlendiren Şâfi hukukçular söz konusu selâmın en azının, "es-Selâmü aleyküm" ibaresiyle mümkün olduğunu bi'l-ittifak ifade etmişlerdir.⁹⁴ Ancak bahse konu selâmın namazın

⁹⁰ Şâfi, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, thk. Rifat Fevzi Abdülmuttalib, (Beyrut: Dâru'l-Vefa, 2001), 2/30. Ancak Cüveynî, Şâfi'nin bu konuda kullanmış olduğu "mekruh" ifadesinden "haram" kastettiğini ifade etmiştir. Cüveynî, *Nibâyetü'l-matlab*, 1/38.

⁹¹ Müslim, "Libâs", 37.

⁹² Râfi, *el-'Azîz şerhu'l-Vecîz*, thk. Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 1/90.

⁹³ İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr, *el-Beyân fî mezhebi'l-imâmi's-Şâfi*, nşr. Kâsım Muhammed en-Nürî, (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000), 2/243-244.

⁹⁴ Ebü Dâvûd, "Salât", 6.

sonunda elif-lâm takısıyla kullanılmasının gerekli olup olmadığı açısından keyfiyetini tartışmışlardır.⁹⁵

Bazı fakihler, elif-lâmsız tenvinli olarak “selâmün aleyküm” şeklinde verilen selâmın -teşehhütte verilen selâma kıyas ederek- namazın sahih olduğunu ifade ederken; bir kısım müctehidler de elif-lâm takısı olmadan verilen selâmın -telaffuz bakımından eksik olduğu gerekçesiyle- sahih olmadığını belirtmiştir.⁹⁶

Râfi ise Şâfi fukahası arasında cereyan eden ilgili meseledeki görüşleri ilmî süzgeçten geçirerek elif-lâm takısı olmaksızın tenvinli olarak “selâmün aleyküm” şeklinde verilen selâmın azhar kanaate göre şer’an geçerli olduğunu belirtmiştir. O, gerekçe olarak ise Arap gramerinde tenvinin elif-lâm takısının yerine ıvaz/bedel olduğunu söylemiştir.⁹⁷

3.3.3. Cemaatle Namaz Kılmak

Şâri’, birlik ve beraberliğe büyük önem atfetmiştir. Günde beş vakit farz namazın toplu halde eda edilmesi Müslümanların birbirleriyle kaynaşmalarına ve aralarındaki muhabbetin artmasına vesile görevi üstlenmiştir. Bu yüzden cemaatle namaz, murad edilen birlik ve beraberlik ruhunda müsbet bir rol oynamaktadır.⁹⁸ Buna binaen Hz. Peygamber beş vakit namazı, mümkün mertebe her daim cemaatle kılmış; “*Cemaatle kılınan namaz tek olarak kılınan namazdan 27 derece üstündür*”⁹⁹, “*Üç şahıs bir köyde ya da kırsal alanda bulunur namazlarını cemaatle kılmazlarsa o vakit şeytan onlara hâkim olur. Bu durumda cemaatten ayrılma. Zira kurt, sürüden ayrılan koyunu yer*”¹⁰⁰ ve daha birçok hadiste Müslümanları da bu hususta teşvik etmiştir.

“*Rükû edenlerle beraber rükû ediniz*”¹⁰¹ ayetini ve yukarıda mezkûr hadisleri dikkate alan İslâm hukukçuları cemaatle namazın hükmü hususunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefî ve Mâlikî fukahasına göre cemaatle namaz kıl-

⁹⁵ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed, *el-Vasit fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim, (Kahire: Dâru's-Selâm, h. 1417), 2/152.

⁹⁶ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 2/181; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/385.

⁹⁷ Râfi, *el-Azîz*, 1/540.

⁹⁸ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, (Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1985), 2/1165.

⁹⁹ Buhârî, “Ezân”, 34.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, “Salât”, 49.

¹⁰¹ Bakara, 2/43.

mak müekked sünnet iken;¹⁰² Hanbelî mezhebine göre ise farz-ı ayndır.¹⁰³ Şâfiî hukukçulardan İbn Münzir ve İbn Hüzeyme de Hanbelîlerle aynı kanaattedirler.¹⁰⁴

Şâfiî mütekaddim fukahâsından İbn Süreyc ve Ebû İshâk eş-Şîrâzî¹⁰⁵ “Şehirde, köyde veya herhangi bir yerde, üç kişi beraberken namazı cemaatle kılmazlarsa, onlara şeytan hâkim olur”¹⁰⁶ hadisini delil getirerek cemaatle namaz kılmanın farz-ı kifâye olduğunu savunmuştur. Râfiî ise fukaha arasında cereyan eden tartışmayı delilleriyle birlikte incelemiştir; esah olarak nitelendiği kanaate göre cemaatle namaz kılmak sünnettir. Nitekim cemaatin terk edilmesiyle namaz batıl olmaz. Zira “cemaatle namaz” namazın sıhhati için gerekli değildir. Doktrin içinde farz-ı kifâye olduğunu söyleyenlerin delil olarak getirdikleri hadisler ise cemaatle namazın faziletine dairdir.¹⁰⁷

Bu konuda selefi Râfiî’ye muhalif davranan Nevevî ise cemaatle namaz kılmanın farz-ı kifâye olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸ Mütekaddimîn fukaha da bu kanaati desteklemiştir.¹⁰⁹

3.3.4. Hayız Halinde Cinsî Münasebette Bulunma

Hayız, baliğ olan kadının hastalık ve doğum haricinde bir sebeple döl yatağından aralıklı olarak akan ve bazı ibadetlerin edasına mani olan kandır.¹¹⁰ Şâri’, “Kadınlar hayızlı iken temizleninceye kadar onlarla cinsî temasta bulunmaktan kaçınılız,”¹¹¹ ayeti ile hayız (regl) süresince eşlerin cinsî münasebette bulunmasını yasaklamıştır. Söz konusu cinsî münasebe-

¹⁰² Semerkandî, Alâüddin, *Tuhfetü'l-fukahâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 1/227; Habîb, Tâhir, *el-Fıkhu'l-mâlikî ve edilletüh*, (Lübnan: Dâru İbn Hazm, 1998), 1/324.

¹⁰³ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, *el-Kâfi*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, (Beyrut: Daru Hicr, ts), 1/395.

¹⁰⁴ Râfiî, *el-Azîz*, 2/140-141.

¹⁰⁵ Şâfiî fukahâsının önde gelen müctehidlerinden olan Şîrâzî'nin ichtihad nazariyesi için bk. Fatih Çinar, “Ebû İshak Eş-Şîrâzî'nin İctihad Teorisi”, *Bilimname* XLI, 2020/1, 551-578.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 2.

¹⁰⁷ Râfiî, *el-Azîz*, 2/141.

¹⁰⁸ Nevevî, *Ravdatü't-tâlibin*, 1/339.

¹⁰⁹ Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerîyyâ b. Muhammed. *Esne'l-metâlib şerhu ravzi't-tâlib*, (Kahire: Dâru'l-Kitâbî'l-İslâmî, 1313), 1/209; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, 2/451.

¹¹⁰ Mehmet Onur, *İslam Hukukunda Ehliyet Arzaları ve Sefeh*, (İstanbul: Kitabi Yayınları, 2019), 42.

¹¹¹ Bakara, 2/222.

tin yasaklanmasının altında kadınlar açısından bedenî ve ruhî bir takım son derece zararlı durumların yattığı ifade edilmiştir. İslam hukukçuları, gerek ilgili ayet gerekse nebevî sünnette yer alan naslar sebebiyle hayız dönemindeki kadınla cinsî münasebette bulunmanın haram olduğu hususunda ittifak etmiştir.¹¹² Bahse konu yasaklamaya rağmen karısı hayızlıyken bilerek cinsî münasebette bulunan kişiye şer'an yaptırım olarak kefaret mi yoksa istiğfar mı gerekeceği konusunda müctehidler ihtilaf etmiştir.¹¹³

Hanefiler, Mâlikiler yanında İmam Şâfi'nin cedîd kavlini referans gösteren Şâfi ve Hanbelî hukukçuların çoğunluğuna göre karısı ile hayızlı iken cinsî münasebette bulunan kişiye herhangi maddi bir yaptırım söz konusu olmaz. Ancak günah işlediğinden çokça istiğfar etmesi gerekir. Onlar bu hususta Ebû Hureyre'den aktarılan "Her kim kâhine inanır ya da eşine makat bölgesinden veya eşi hayızlıyken cinsî temasta bulunursa Muhammed'e indirileni inkâr etmiştir"¹¹⁴ hadisiyle "Hz. Ebûbekir'e adamın biri gelerek rüyada kan bevlettiğini anlattı. Hz. Ebûbekir adama eşin hayızlıyken cinsî temasta bulunuyor musun? O da evet deyince, Hz. Ebûbekir adama bolca istiğfarda bulun demiştir"¹¹⁵ rivayetini referans getirmiştir.¹¹⁶ Nitekim ilgili rivayetlerde söz konusu eylemde bulunan kişiye kefaret ödeme zorunluluğu ön görülmemiştir.

İmam Şâfi'nin kadîm kavlini referans gösteren Şâfîlere göre eşi hayızlıyken cinsî temasta bulunan kişinin kefaret ödemesi gerekir. Buna göre kefaret, köle azad etmek iken;¹¹⁷ kimi fukahaya göre de cinsî temasın hayızın ilk günlerinde olması halinde bu durumda bir dinar (4.25 gr. altın),

¹¹² Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989), 10/158; Sâbık, Seyyid, *Fıkhü's-sünne*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1977), 85.

¹¹³ Aynî, Bedrüddîn Muhammed b. Ahmed, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*, thk. Emin Sâlih Şa'bân, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/645.

¹¹⁴ Beyhakî, "Nikâh", 184.

¹¹⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1970-1983), 1/330.

¹¹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/159; İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekât Abdüsselâm b. Abdillâh, *el-Muharrer fi'l-fikh*, (Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 1984), 26; Karâfi, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İdris, *ez-Zabîre*, thk. Muhammed Haccî vdğ., (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 1/377; İmrânî, *el-Beyân*, 1/341.

¹¹⁷ Hz. Ömer ve Hasan-ı Basrî de bu kanaattedir. Râfi, *el-Azîz*, 1/296; Karâfi, *ez-Zabîre*, 1/377.

sonlarında ise yarım dinar tasadduk etmektir. İbn Abbas (ö. 68/687-88), Evzâî (ö. 157/774) ve iki rivayetten birinde Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) de bu kanaattedir.¹¹⁸

Râfiî ise kadîm ve cedîd görüşleri arasında tercihte bulunmuş ve İbn Abbas'tan rivayet edilen “*her kim hayızlı eşiyile cimada bulunursa eşi hayız günlerinin başında ise bir dinar, sonunda ise yarım dinar tasaddukta bulunsun*”¹¹⁹ hadisini dayanak gösterip bu hususta eşher olarak nitelediği kanaatin Şâfiî'nin kadîm kavli olduğunu ifade etmiştir.¹²⁰

3.3.5. Fatıha Okumanın Hükümü

Şâfiî hukukçuları, “*Kur'an'ın Fatıha sûresini okumayanın namazı sahib değildir*”¹²¹ hadisini referans alarak münferiden veya sessiz (hafî) kılınan cemaatle namazlarda Fatıha sûresinin okunmasının hükmen farz olduğunu ifade etmiştir.¹²² Bu hususta onlar arasında herhangi bir hilaf söz konusu değildir.¹²³ Ancak sesli (cehrî) kılınan cemaatle namazlarda Fatıha sûresinin okunmasının gerekliliği hususunda ihtilaf ederek bu konuda kadîm ve cedîd olmak üzere iki farklı görüş ortaya koymuşlardır.

İmam Şâfiî'nin kadîm görüşüne göre sesli olarak cemaatle kılınan namazlarda cemaatin Fatıha'yı okuması gerekli değildir. İlgili meselede kadîm görüşü savunan müctehidler Ebû Hüreyre'den rivayet edilen “*Hz. Peygamber kırâatin sesli olduğu bir namazı kıldıktan sonra arkasını döndü ve aranızda benimle birlikte Fatıha'yı okuyan oldu mu? diye sordu. Sahabeden biri ben okudum ya Resulallah! dedi. Hz. Peygamber de bu durumda “o halde neden ben okuyorum” deyince sahabeler Fatıha'yı sesli kılınan namazlarda okumayı terk ettiler*”¹²⁴ hadisini delil getirmiştir.¹²⁵

¹¹⁸ İmrânî, *el-Beyân*, 1/340; Nevevî, *el-Mecmû' şerbu'l-Mühezzeb*, (Mısır: İdâretü't-Tibâ'ati'l-Müniriyye, ts), 2/359.

¹¹⁹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musanef*, thk. Habîbürrahmân el-Aẖzamî, (Beirut: Mektebetü'l-İslâmî, 1970-1983), 1/328.

¹²⁰ Râfiî, *el-Azîz*, 1/295-296.

¹²¹ Buhârî, “Salât”, 13.

¹²² Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 1/352; Dimyâtî, Ebûbekir Muhammed Şettâ, *İânetu't-tâlibin*, (Halep: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, ts), 1/138.

¹²³ Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/363.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 136.

¹²⁵ Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf, *el-Mühezzeb fi fikbi'l-İmamîş-Şâfiî*,

Cedîd görüşe göre ise sesli olarak cemaatle kılınan namazlarda cemaatin Fatiha'yı okuması gereklidir. Bu görüşü savunan fakihler de Ubâde b. Sâmit'ten (ö. 34/654) rivayet olunan “*Resulullah'ın arkasında sabah namazını kılıyorduk. Hz. Peygamber'e kırâat ağır geldi. Namaz bittikten sonra Hz. Peygamber herhalde arkamda kırâatte bulunuyordunuz, dedi. Biz de “evet”, dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber Fatiha dışında bunu yapmayın!, dedi*”¹²⁶ hadisini istidlal etmişlerdir.¹²⁷

Râfî'ye göre de bu konuda esah olan kanaat, sesli olarak cemaatle kılınan namazlarda cemaatin Fatiha'yı okumasının gerekli olduğudur. Nitekim o, sesli olarak cemaat kılınan namazlarda cemaatin Fatiha'yı okumasının gerekli olduğu yönündeki kanaatini –münferit veya sessiz kılınan namazlarda Fatiha'nın okunmasının gerekli olduğu görüşüne kıyas etmiştir.¹²⁸

Yukarıda zikredilen birkaç fikhî mesele bağlamında Râfî'nin fikhî yönü ile ilgili olarak kısaca şunlar söylenebilir:

- a) Râfî, mümkün mertebe konuları ayrı ayrı müstakil başlıklar altında fasıl ve bablara bölerek dağıtmadan derli toplu, sade ve anlaşılır bir üslupla incelemiştir. Bunu *Fethü'l-'azîz* ve *el-Muharrer* adlı eserlerindeki hemen her konuda görmek mümkündür.
- b) Onun bab ve fasıllara ayırdığı konuları ele almadan önce konuyu ilgili şer'î naslara dayandırdığı gözlemlenmiştir. Mesela tahâret konusunu açıklamadan önce suyun tahûr özelliğini “*Biz gökyüzünden tertemiz bir su indiririz*”¹²⁹ nassına dayandırmıştır.¹³⁰
- c) O, meseleye ilişkin bazı fikhî kavramları tanımlayarak konuyu izah etmiştir. Örneğin suyun mutlak olması gerektiğini ifade ederken “mutlak” kavramını tanımlamıştır.¹³¹
- d) O, genellikle Şâfî fukahasının istidlâl etme bağlamında getirmiş olduğu aklî ve naklî delilleri zikrederek görüşler hakkında değerlendirilmiştir.

(Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 139; İmrânî, *el-Beyân*, 2/194; Râfî, *el-'Azîz*, 1/491.

¹²⁶ Ebû Dâvûd, “Salât”, 135.

¹²⁷ Şîrâzî, *el-Mübezzeb*, 139; İmrânî, *el-Beyân*, 2/194.

¹²⁸ Râfî, *el-'Azîz*, 1/492.

¹²⁹ Furkan, 25/48.

¹³⁰ Râfî, *el-Muharrer*, 1/93. Diğer örnekler için bk. Râfî, *el-Muharrer*, 1/135, 151, 161, 313; 2/631, 635.

¹³¹ Râfî, *el-Muharrer*, 1/93, 96, 125.

- dirmeler yapmış ve kendi kanaatini belirterek mezhebin görüşünü söylemiştir.¹³²
- e) Yine o, Şâfiî'nin kadim ve cedid görüşlerine sık sık değinmiş; yer yer de Irâk ve Merâvize (Horasân) tariklerinden nakilde bulunmuştur.¹³³ Her iki görüş arasında tercihte bulunarak fetvada mutemet olan görüşü el-esah, el-azhar, el-eşbeh gibi ifadelerle belirtmiştir.
- f) O, herhangi bir meselede yer yer *عَلَى الْجَدِيدِ* kavramını kullanarak kadim görüşün; aynı şekilde *فِي الْقَدِيمِ* ifadesini zikrederek de cedid görüşün ne olduğunu belirtmeye lüzum duymamıştır. Mesela o, daha önce abdest almak için kullanılan suyun, cedid görüşe göre tahûr olamayacağını ifade etmiştir. Buna göre o, ilgili suyun kadim görüşte tahûr olduğunu ima etmiştir.¹³⁴
- g) O, bazı fikhî meselelerdeki hükmü gerektiğinde nahiv açısından ele alıp izah etmeye çalışmıştır. Namazda selâm vermenin keyfiyeti konusunda olduğu gibi.¹³⁵
- h) O Buveytî, Müzenî, Cüveynî ve Ebû İshâk eş-Şîrâzî gibi mütekaddimîn dönemi Şâfiî fakihlerin eserlerine atıfta bulunmuştur. Bunu yaparken bazen müellifin bazen de eserinin ismini vermiştir.¹³⁶
- i) O, bazı meselelere dair hükümleri izah ederken diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermiştir. Mesela teravîh namazının rekâtlarıyla ilgili konuda Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerini de aktarmıştır.¹³⁷ Râfiî'nin diğer mezheplerin görüşlerine değinmesi onun mukayeseli fıkha vukûfiyetine delil teşkil ettiğine işaret etmektedir.
- j) Yine o, bazı fikhî meselelerde erken dönem Şâfiî hukukçuların kanaatini benimsemeyip diğer mezhebin görüş ve tercihlerini kabul etmiştir. Bu da onun mutaassıp biri olmadığını göstermektedir. Ör-

¹³² Râfiî, *el-Azîz*, 1/30, 38, 41, 42; 2/133, 135, 138.

¹³³ Bazı örnekler için bk. Râfiî, *el-Azîz*, 1/91, 93, 213; 2/133-135; 3/17, 31, 34, 49.

¹³⁴ Râfiî, *el-Muharrer*, 1/94, 96, 104, 118, 170.

¹³⁵ Râfiî, *el-Azîz*, 1/540.

¹³⁶ Râfiî, *el-Azîz*, 1/25, 30, 158, 163, 288, 291, 296; 2/240, 241, 401, 420.

¹³⁷ Teravîh namazının rekâtlarıyla ilgili hususta Hanefî Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinden görüşler aktarmıştır. Râfiî, *el-Azîz*, 2/133; Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde tenasül organına dokunmanın abdesti bozmayacağını aktarır. Râfiî, *el-Azîz*, 1/163.

neğin Râfî, Ebû İshâk eş-Şîrâzî ve İbn Süreyc gibi mütekaddimîn fukahânın cemaatle namaz kılmanın farz-ı kifâye olduğu kanaatini dikkate almamış; Hanefî ve Mâlikî mezhebinin cemaatle namaz kılmanın sünnet olduğu kanaatini¹³⁸ benimsemiştir.¹³⁹

k) Râfî'nin fikhî meseleye ilişkin hadisle istidlal ettiğinde bazen hadiste geçen bazı muğlak kelimeleri mana yönünden açıkladığı görülmüştür. Örneğin Hz. Peygamber'in kadınların erkeklerle cemaatle namaza gitmeleri için mescitte bulunmalarını yasakladığı hadiste yer alan الْمُنْقَلُ kelimesini الْخُنْفُ şeklinde izah etmiştir. Yine avuç içi ile tenasül organına dokunarak abdestin bozulması hususuyla ilgili rivayet edilen hadisteki الْأَفْضَاءُ kelimesini اللَّيْسُ بِبَاطِنِ الْكَفِّ şeklinde açıklamıştır.¹⁴⁰

l) Râfî'nin Ebû Katâde (ö. 54/674),¹⁴¹ Hasan-ı Basrî (ö. 110/728),¹⁴² Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732)¹⁴³ ve Ebû Sevr (ö. 240/854)¹⁴⁴ gibi sahabe ve tabiîn müctehidlerinin görüşlerinden istifade ettiği görülmüştür.

Müteahhirîn fukahânın ilklerinden sayılan Râfî ilmî yetkinliği, zekâsı ve mezhep içerisinde yer alan birden fazla görüşten hangisinin mezhebin müftâ bih kanaatini yansıtacağını tespit etme noktasındaki tenkîh faaliyetinde kendisinden sonra gelen başta halefî Nevevî olmak üzere birçok müctehide ilham kaynağı olmuştur. Şöyle ki İbn Hacer el-Heytemî (ö.974/1566),¹⁴⁵ Şîrbînî (ö.977/1570),¹⁴⁶ Dimyâtî (ö.1302/1885)¹⁴⁷ ve diğer fakihler Râfî'nin görüş ve tercihlerinden istifade ederek mezhebin teşekkülüne, istikrarına ve farklı coğrafyalara yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.

¹³⁸ Aynî, *el-Binâye*, 2/324; Habîb, *el-Fıkku'l-mâlikî*, 1/324.

¹³⁹ Râfî, *el-Azîz*, 2/141.

¹⁴⁰ Râfî, *el-Azîz*, 1/163; 2/142-143.

¹⁴¹ Râfî, *el-Azîz*, 1/150.

¹⁴² Râfî, *el-Azîz*, 2/375.

¹⁴³ Râfî, *el-Azîz*, 2/291.

¹⁴⁴ Râfî, *el-Azîz*, 5/436.

¹⁴⁵ Heytemî, *Tuhfetü'l-Muhtâc*, 1/428, 429, 430, 433, 461, 471, 472, 476, 477, 483, 484; 2/10, 12, 20, 24, 38.

¹⁴⁶ Nitekim Şîrbînî, hemen her konuda Râfî'den çokça nakilde bulunduğunu ifade etmiştir. Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 1/86.

¹⁴⁷ Dimyâtî, *İ'ânetu't-Tâlibin*, 1/27, 31, 42, 47, 67, 74, 79, 118, 136, 144, 170, 209, 224; 2/58, 66, 76, 80, 100.

Sonuç

Acem diyarının önde gelen Şâfiî ulemasından olan Râfiî, alanında uzman ve otorite birçok kişinin rahle-i tedarisinde bulunmuş; böylelikle fıkıh, tefsir, tarih ve hadis alanında eserler telif etmiştir.

Uzun bir tedarisat ve telifat hayatından sonra zekâsı, aklı, ilmî birikimi ve özellikle fikhî meseleleri mukayeseli olarak birbirinden ayırt etme yetisiyle Râfiî, mezhep içerisinde yer alan dağınık görüşleri toplayarak ilmî elekten geçirip ayıklamış; ilgili görüşlerden hangisinin mezhebin görüşünü yansıtmayı açısından daha kuvvetli olabileceğine dair esah, sahih, azhar ve eşbeh gibi ifadeleri kullanıp tespitlerde bulunmuş; *el-Azîz fi şerhi'l-Vecîz* ve *el-Muharrer* adında iki önemli eseri telif edip mezhebi tenkîh etmiştir. Şâfiî'nin geride bıraktığı fıkıh usûlü anlayışını esas alarak yapmış olduğu söz konusu faaliyet, Şâfiî literatüründe "birinci tenkîh faaliyeti" diye anılmıştır. "İkinci tenkîh faaliyeti" ise İbn Hacer el-Heytemî ve Şemseddîn er-Remlî tarafından yürütülmüştür. Nitekim onlar, Râfiî'nin *el-Muharrer* adlı eserinin özeti niteliğinde olan Nevevî'nin *Minhâcüt-Tâlibîn*'ini inceleyip Râfiî ve Nevevî'nin tenkîh sürecinde karşılaşmadıkları konular ya da aralarında muhtelefun fih olan meseleler çerçevesinde eserlerini şerh ederek *Tuhfetül-Muhtâc* ve *Nihâyetül-Muhtâc* adlı iki önemli çalışmayı ortaya koymuşlardır.

Bahse konu tenkîh faaliyetinden dolayı müteahhirîn dönemi fukahanın dikkatini üzerine çeken Râfiî, h. VII. asrın müelliflerinden sayılmış ve mezhepte iki otoriteden biri anlamına gelen Şeyhân'dan biri olma unvanını almıştır. Mamafih müteahhirîn fukaha, Râfiî ve Nevevî'nin görüşünün mezhep görüşünü yansıtacağı kanaatinden hareketle bu görüşlerin dışına çıkılmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu durum Râfiî ile Nevevî arasında hilaf söz konusu olmadığında geçerlidir. Dolayısıyla müteahhirîn fukaha, herhangi bir meselede Nevevî'nin Râfiî'ye muhalif kalması durumunda Nevevî'nin görüşünün temel alınması hususunda müttefiklerdir.

Kaynakça

Abdürrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, Beyrut: Mektebetül-İslâmî, 1970-1983.

- Aybakan, Bilal. “Râfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/394-396. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- _____, “Şâfî Mezhebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/233-247. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aynî, Bedrüddîn Muhammed b. Ahmed. *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*. thk. Emîn Sâlih Şa'bân, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Bağdâdî, İsmâîl Paşa. *Hediyyetül-ârifin*. Beyrut: Müessesetü't-târîhi'l-arabî, 1951.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf. *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdulazîm Mahmûd ed-Dîb, Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2007.
- Çalışkan, Necmettin. *Kur'an'ın İki Fıkhi Okunuşu: Tabâvî'nin Abkâmül-Kur'an ve Şerhu Meâni'l-Âsâr'ı Karşılaştırmalı Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Çalışkan, Necmettin. *Bilinmeyen Yönleriyle Zemahşeri ve Keşşâf'ta Asıl Anlam Vurgusu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2022.
- Çinar, Fatih. “Ebû İshak Eş-Şîrâzî'nin İctihad Teorisi”. *Bilimname XLI*, 2020/1, 551-578.
- Dâğîstânî, Murtezâ Alî b. Muhammed el-Muhammedî. *el-Medhal ilâ usûli'l-imâm eş-Şâfî*. Dağıstan: Dâru's-Selâm, 2008.
- Dimyâtî, Ebûbekir Muhammed Şettâ. *Î'ânetu't-tâlibîn*. Halep: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, ts.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zekerîyyâ b. Muhammed. *Esne'l-metâlib şerhu ravzi't-tâlib*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1313.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *el-Vasit fi'l-mezheb*. thk. Ahmed Mahmud İbrahim, Kahire: Dâru's-Selâm, h. 1417.
- Gufeys, Halit b. Muhammed b. Cârullah, *Tabkîku hâdimî'r-Râfî ve'r-ravda*. Arabistan: el-Mektebetü'l-'Arabîyyetu's-Suudîyye, 2015.
- Habîb, Tâhir. *el-Fıkhü'l-mâlikî ve edilletüb*. Lübnan: Dâru İbn Hazm, 1998.
- Hâcî Halife, Mustafa b. Abdillâh er-Rûmî. *Keşfu'z-zunûn 'an esâmi'l-kütübî ve'l-fünûn*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1992.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer. *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-minhâc*. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1983.

- Hüseynî, Ebû Bekir b. Hidâyetillah. *Tabakâtu's-şâfiyye*. thk. Adil Nuveyhîd, Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1979.
- İbnü'l-Îmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî. *Şezerâtu'z-zeheb fi abbâri men zeheb*. thk. Mahmûd el-Arnâvût, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1991.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *Tabakâtu's-şâfiyye*. thk. Abdulhafiz Mansûr, Beyrut: Dâru'l-medâri'l-İslâmî, 2004.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî. *el-Kâfî*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Beyrut: Daru Hicr, ts.
- İbnü'l-Mülakkın, Sirâcuddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şâfiî. *el-Bedru'l-münîr fi tabrici'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkı'a fiş-şerbi'l-kebir*. thk. Mustafa Ebü'l-ğayt Abdulhay, Arabistan: Daru'l-Hicret, 2004.
- İbn Neccâr, Takiyyüddîn Ebu'l-Bekâ Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz b. Alî el-Fetühî. *Şerhu'l-kevebi'l-münîr*. thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Beyrut: Mektebetü'l-'Abikân, 1997.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekât Abdüsselâm b. Abdillâh, *el-Muharrer fi'l-fıkıh*. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 1984.
- İsnevî, Cemâlüddîn Abdürrahîm b. el-Hasen b. Ali el-Ümevî. *el-Mühimmât fi şerbi'r-Râfi ve'r-rawza*. thk. Ebu'l-Fadl ed-Dimyâtî, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- İmrânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr. *el-Beyân fi mezhebi'l-imâmi's-Şâfi'i*. nşr. Kâsım Muhammed en-Nürî, Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2000.
- Karâfi, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs. *ez-Zahire*. thk. Muhammed Haccî vdğ. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemül-müellifin*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-İkna' fi'l-fıkhi's-Şâfiî*. thk. Hıdır Muhammed Hıdır, İran: Dâru İhsan, 2000.
- Memduhoğlu, Adnan. *Şâfi Mezhebi'nin Sistemleşmesine Katkısı Bağlamında Bir Fakih Olarak İmam Nevevi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Mustafa Öz. "Münetecbüddîn el-Kummî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/26. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Ravdatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftîn*. Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991.
- _____, *Tehzibül-esmâ ve'l-luğât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

- _____, *Tashîhu't-tenbih*. thk. Muhammed el-İbrâhîm, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- _____, *el-Mecmû' şerhu'l-Mübezzeb*. Mısır: İdâretü't-Tıbâ'ati'l-Müniriyye, ts.
- Onur, Mehmet. *İslam Hukukunda Ehliyet Arızaları ve Sefeh*, İstanbul: Kitabi Yayınları, 2019.
- Râfî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm b. el-Fadl el-Kazvîni. *et-Tedvin fi abbâri Kazvin*. thk. Abdullah el-Atâridî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- _____, *el-Muharrer fi furû'iş-Şâfi*. thk. Ebû Yakûb Neş'et b. Kemâl, Kahire: Dâru's-Selâm, 2013.
- _____, *et-Teznîb fi'l-fürû'*. thk. Ahmed Ferid el-Müzeyyedî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- _____, *Şerhu müsnediş-Şâfi*. thk. Ebû Bekr Vâil Muhammed Bekr Zehrân, Katar: Vizâretü'l-evkâfiş-şüûni'l-İslâmiyye, 2007.
- _____, *Sevâdü'l-ayneyn fi menâkibi'l-gavs ebi'l-alemeyn*. Mısır: Matba'âtü'l-Mirîyye, h. 1301.
- _____, *el-Azîz şerhu'l-Veciz*. thk. Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Sâbık, Seyyid. *Fıkhu's-sünne*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1977.
- Safedî, Salahuddîn Halil b. Aybek. *el-Vâfi bi'l-vefiyyât*. thk. Ahmed el-Arnaût, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2000.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1989.
- Semerkandî, Alâüddîn. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Şübki, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi. *Tabakâtü's-şâfiyyeti'l-kübrâ*. thk. Abdulfettah Muhammed el-Hilû, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabî, ts.
- Sıcak, Ahmet Sait. *Kur'an Tefsirinde Öznellik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf. *el-Mübezzeb fi fikhi'l-İmamiş-Şâfi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti ma'âni elfâzi'l-Minhâc*. thk. Ali Muhammed Muavved, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

- Şâyi', Abdurrahman b. Süleyman b. Hamîd. *el-Emâliş-şâriha li müfredâti'l-fâtıha*. Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, 2007-2008.
- Taşköprü Zâde, Ahmed b. Mustafa. *Miftâhu's-sa'adeti ve misbâhu's-siyâdeti fi mevdu'ati'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1996.
- Zirikli, Hayerddîn. *el-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 2002.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Gazzâliyyu'l-fakih ve kitâbuhu'l-Veciz*. Dımaşk: Mecelletu't-Türâsi'l-'Arabi, 1986.
- _____, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*. Dımaşk: Dâru'l-Fıkr, 1985.